

# NOVUS ORBIS

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi  
Journal of Politics and International Relations

**21. Yüzyıl Paradoksu Olarak Siber Uzay  
ve Uluslararası Hukuk**

*Cyber Space and International Law  
as a 21st Century Paradox*

**Vahit Güntay**

**The Collapse of Multilateral Trade Negotiations in Cancún**

*Cancún'da Çok Taraflı Ticaret Müzakerelerinin Çöküşü*

**Ayçe Sepli**

**İran'ın Nükleer Enerji Programı'nın  
Sınırlandırılmasına İlişkin Kapsamlı Ortak Eylem Planı (2015)  
ve İran-Rusya İlişkileri**

*Joint Comprehensive Plan of Action (2015)  
on Restricting Iran's Nuclear Program  
and Russia-Iran Relations Century*

**Nurhan Hacıoğlu**



Department of  
International  
Relations

Uluslararası  
İlişkiler  
Bölümü

Cilt 1 | Sayı 2 | 2019  
Volume 1 | Number 2 | 2019

## Editörler Kurulu / Editorial Board

### Baş Editör / Editor-in-Chief

- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Özgür Tüfekçi

### Genel Koordinatör / General Coordinator

- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Alper Tolga Bulut

### Yönetici Editörler / Managing Editors

- Arş. Gör. / Research Assist. Hülya Kınık
- Arş. Gör. / Research Assist. Göktuğ Kıprızlı

### Kitap İnceleme Editörleri / Book Review Editors

- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Bülent Şener (*Türkçe Kitap / Books in Turkish*)
- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Murat Ülgül (*İngilizce Kitap / Books in English*)

### Alan Editörleri / Section Editors

- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Fatma Akkan Güngör
- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Yılmaz Bayram
- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Ayça Eminoğlu
- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Vahit Güntay
- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Erol Kalkan
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. İsmail Köse

### Yardımcı Editörler / Assistant Editors

- Arş. Gör. / Research Assist. Emel İlter
- Arş. Gör. / Research Assist. Çağlar Kaya
- Arş. Gör. / Research Assist. Ayçe Sepli
- Arş. Gör. / Research Assist. Sinem Çelik

### Uluslararası Danışma Kurulu / International Advisory Board

- Prof. Dr. Mohammad Arafat – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Shane Brennan – American University in Dubai, UAE
- Dr. Alessia Chiriatti – University for Foreigners of Perugia, Italy
- Prof. Dr. Murat Çemrek – Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Rahman Dağ – Adıyaman Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Federico Donelli – University of Genoa, Italy
- Prof. Dr. Süleyman Erkan – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Monique Sochaczewski Goldfeld – Escola de Comando e Estado-Maior do Exército, Brazil
- Dr. Ayla Göl – University of Nottingham, UK
- Prof. Dr. Emre İşeri – Yaşar Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Gökhan Koçer – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Dr. SungYong Lee – University of Otago, New Zeland
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Ali Onur Özçelik – Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Alp Özerdem – George Mason University, USA
- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Kaan Renda – Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Paul Richardson – University of Birmingham, UK
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Didem Ekinci Sarier – Çankaya Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Hüsrev Tabak – Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Coşkun Topal – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye



**Novus Orbis**  
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi  
Journal of Politics and International Relations

Cilt 1 | Sayı 2 | 2019  
Volume 1 | Number 2 | 2019

## İçindekiler / Table of Contents

### Araştırma Makaleleri / Research Articles

87

**21. Yüzyıl Paradoksu Olarak Siber Uzay ve Uluslararası Hukuk**  
*Cyber Space and International Law as a 21st Century Paradox*  
Vahit Güntay

110

**The Collapse of Multilateral Trade Negotiations in Cancún**  
*Cancún'da Çok Taraflı Ticaret Müzakerelerinin Çöküşü*  
Ayçe Seppli

126

**İran'ın Nükleer Enerji Programı'nın Sınırlandırılmasına İlişkin Kapsamlı Ortak Eylem Planı (2015) ve İran-Rusya İlişkileri**  
*Joint Comprehensive Plan of Action (2015) on Restricting Iran's Nuclear Program and Russia-Iran Relations Century*  
Nurhan Hacıoğlu

Siyaset Bilimi  
ve Uluslararası  
İlişkiler  
Kongresi

4.

4<sup>th</sup>

Politics and  
International  
Relations  
Congress



Department of  
International  
Relations

Uluslararası  
İlişkiler Bölümü

10 - 11 Eylül - September 2020

Trabzon - Türkiye - Turkey

---

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

---

## İran'ın Nükleer Enerji Programı'nın Sınırlandırılmasına İlişkin Kapsamlı Ortak Eylem Planı (2015) ve İran-Rusya İlişkileri

Nurhan HACIOĞLU\*

---

*Received 07 October 2019*  
*Revised 09 December 2019*  
*Accepted 23 December 2019*

### Öz

11 Eylül sonrası İran'ın nükleer enerji programı uluslararası bir krize dönüşmüştür. Ancak İran, uluslararası kamuoyunda kendisine yönelik baskılara rağmen nükleer enerji programından vazgeçmemiştir. 2000'li yılların başlarından itibaren ortaya çıkan bu kriz Rusya İran ilişkilerinde olumsuz bir etkiye neden olmamıştır. Rusya İran'a nükleer programını geliştirmesi için yaptığı yardımlara devam etmiştir. 2015 yılında P5+1 ülkeleri ve İran arasında imzalanan Kapsamlı Ortak Eylem Planı'nın (KOEP) temel noktalarından biri İran'ın nükleer enerji gelişimini on yıllık bir süre için sınırlandırmış olmasıdır. Ancak İran on yılın sonunda kendisine yönelik yaptırım ve ambargolardan kurtulmuş bir ülke olarak Rusya'ya özellikle enerji ve gaz ihracı noktasında bölgesel bir rakip olabilecektir. Bu bağlamda çalışmanın odak noktası, bütün bunlar göz önünde bulundurularak iki ülkenin KOEP sonrası iyi ilişkilerinde değişme olup olmayacağını analiz etmektir. Çalışma belli sorulara cevap aramaktadır: Rusya KOEP'e nasıl bakmaktadır? Rusya neden kendisine rakip olabilecek

---

\* Doktora Öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, [nurhanhacioglu@icloud.com](mailto:nurhanhacioglu@icloud.com)

bir İran'ı göze almaktadır? 2015 sonrası dönemde Rusya-İran ilişkilerinde değişiklik olmuş mudur? Ortaya çıkan sonuçlara göre KOEP'in Rusya-İran ilişkilerine herhangi bir olumsuz etkisi olmamıştır.

**Anahtar Kelimeler:** İran, Rusya, Kapsamlı Ortak Eylem Planı, Nükleer Enerji, NPT

### **Joint Comprehensive Plan of Action (2015) on Restricting Iran's Nuclear Program and Russia-Iran Relations Century**

#### **Abstract**

After 11 September, Iran's nuclear energy program turned into an international crisis. However, Iran did not give up its nuclear energy program despite the pressure on it in the world public opinion. This crisis, which occurred in the early 2000s, did not cause a negative impact on relations between Iran and Russia. Russia continued to help Iran to develop its nuclear program. One of the main points of the Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA) signed between P5 + 1 countries and Iran in 2015 is that Iran limited its nuclear energy development for ten years. However, Iran could be a regional rival for Russia, especially in terms of energy and gas exports, after a decade. In this context, the focus of the study is to analyse whether there was any change in the good relations between the two countries after JCPOA. The study seeks answers to specific questions: How does Russia look at JCPOA? Why does Russia stand for a rival Iran? Are there any changes in the relations between Russia and Iran in the post-2015 period? According to the results, JCPOA did not have any negative effect on Russia-Iran relations.

**Keywords:** Iran, Russia, Joint Comprehensive Plan of Action, Nuclear Energy, NPT

#### **Giriş**

Günümüzde nükleer enerji devletlerin gelişimlerini tamamlamaları için olmazsa olmaz bir etken haline dönüşmüştür. Bu bakımdan nükleer kapasiteye sahip olmak, hem askeri caydırıcılık açısından hem de enerji alanındaki gelişme açısından ülkelerin arzu ettiği bir ideal haline gelmiştir. 1957 yılında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile yapmış olduğu "Atomun Sivil Kullanımına Dair İşbirliği Anlaşması" ile

nükleer güç elde eden İran, 1979 İslam Devrimi sonrasında nükleer enerjiye yönelik programlarından vazgeçmişse de Irak Savaşı sırasında uluslararası yalnızlıkla karşı karşıya kalmış ve 1987 yılı itibarıyla nükleer programlarına dönme kararı almıştır. 1979 Devrimi sonrası dönemde Batı ile ilişkilerinin kötüye gitmesi sebebiyle bu dönemde nükleer enerji kapsamında özellikle Rusya ve Çin ile yakınlaşmıştır. Bu durum Batı tarafından endişe ile karşılanmıştır. 2000'li yılların başlarında İran'ın nükleer programının uluslararası bir krize dönüşmesiyle birlikte İran'a yönelik uygulanan ambargo ve baskılar artmıştır. Uygulanan yaptırımlar dolayısıyla İran ihracatının büyük bir bölümünü oluşturan enerji ve doğal gaz sektöründe durgunluk oluşmuştur. İran'ın nükleer gelişim amacının barışçıl olmadığı Batılı devletlerce ısrarla dile getirilmiştir. Bu yüzden uluslararası kamuoyunda İran'ın nükleer enerji programını kısıtlamaya yönelik girişimler gündeme gelmiştir. Esasında İran 1970 yılında yürürlüğe giren 1968 yılında akdedilen The Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons'a (NPT) üyedir. Ancak İran'ın bu anlaşmayı zedeleyecek girişimlerinin olduğu düşüncesi ile 2003 yılında bir ek protokol imzalanmıştır. 2015 yılında ise P5+1 ülkeleri (BM Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) beş daimi üyesi: ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ve Almanya ile İran arasında Kapsamlı Ortak Eylem Planı (KOEP) imzalanmıştır. İran bu anlaşma ile nükleer gelişimini on yıl süreyle kısıtlamayı kabul etmiştir.

1988 sonrası İran'ın en büyük destekçilerinden olan Rusya, İran ile bölgesel ortak çıkarlar nedeniyle nükleer enerji konusunda da İran'ın en büyük destekçisi konumundadır. Bu noktada iki ülkenin kırk yıla yakın bir enerji işbirliği göze çarpmaktadır. İran'da nükleer reaktörlerin kurulumu ve nükleer enerji konusunda eğitim gibi konularda Rusya'nın büyük desteği mevcuttur. Rusya aynı zamanda İran'ın nükleer enerji programının uluslararası bir krize dönüşmesinden sonra İran'ın nükleer enerjiyi barışçıl amaçlar doğrultusunda kullanması noktasında katkıda bulunmaktadır. Bu noktada Rusya'nın KOEP'de taraf ülkelerden biri olduğu görülmektedir.

KOEP'in temel noktalarından biri İran'ın nükleer enerji gelişimini on yıllık bir süre için sınırlandırmış olmasıdır. Ancak İran on yılın sonunda kendisine yönelik yaptırım ve ambargolardan da kurtulmuş bir ülke olarak Rusya'ya özellikle enerji ve gaz ihracı noktasında bölgesel bir rakip olabilecektir. Bu noktada çalışmanın odak noktası, bütün bunlar göz önünde bulundurularak iki ülkenin KOEP sonrası iyi ilişkilerinde değişme olup olmayacağını analiz etmektir. Bu çerçevede çalışmada şu sorulara cevap aramaktadır: Rusya KOEP'e nasıl bakmaktadır? Rusya neden kendisine rakip olabilecek bir İran'ı

göze almaktadır? 2015 sonrası dönemde Rusya-İran ilişkilerinde değişiklik olmuş mudur?

### 1) İran'ın Nükleer Enerji Politikası

Nükleer silahlar Soğuk Savaş döneminde bir askeri çatışmada hiç kullanılmamış olmalarına rağmen stratejik bir öneme sahiptirler. Ancak Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte nükleer silahlar bu önemini kısmen yitirmişlerdir. Nükleer silahların uluslararası politikada tekrar önem kazanması 11 Eylül saldırıları sonrasında olmuştur. Bu bağlamda 11 Eylül saldırılarının uluslararası terörizm kapsamında değerlendirilmesi nükleer silahların uluslararası politikadaki önemini tekrar artırmıştır.

Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi bugün de nükleer silahların sahada kullanılmadığı ancak uluslararası müzakerelerde tarafların elini güçlendirecek bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Buna paralel olarak İran da temelde nükleer kapasite ile bölgesel ve uluslararası aktörlere karşı bir üstünlük elde etmeyi, kendisine yapılabilecek olası bir müdahaleyi engellemeyi ve gücünü konsolide etmeyi amaçlamaktadır. İran'ın nükleer kapasiteye yönelik bu temel amaçları yıllar içinde bir değişiklik göstermeden günümüze kadar gelmiştir. Ancak İran'ın ihtiyacından fazla nükleer enerji üretmeye yönelik politikaları özellikle Batı tarafından endişe ile karşılanmaktadır (Özbay, 2006).

İran'ın iç politikada, kitleleri bir arada tutabilmek için nükleer enerjiyi söylem olarak kullandığı görülmektedir. Nükleer milliyetçilik olarak adlandırılan bu durum çerçevesinde, resmi yayın organları aracılığıyla önce kampanyalar daha sonra ise mitingler gerçekleştirilmiştir. Düzenlenen kampanya ve mitinglerde özellikle nükleer enerji ile İran kimliği ve İran'ın bölgesel ve küresel gücü özdeşleştirilme yoluna gidilmiş ve bu mitinglerin bazıları dini günlerde düzenlenerek toplumsal destek artırılmak istenmiştir (Sarıkaya, 2007). İran hükümeti bu sayede nükleer programını iç siyasette meşru bir zemine oturtmuştur.

İran önemli dış politika kararlarını genellikle konsensüsle almaktadır. Nükleer enerji politikası için İran'ın beş farklı perspektifinin olduğu görülmektedir. Bunlar: ideoloji, tehdit algıları, organizasyonel zorunluluk, ulusal gurur ve geçmiş deneyimlerdir (Köse, 2008: 14). Bu bağlamda ABD'yi tehdit olarak algılayan İran, bölgede ABD'ye karşı caydırıcı bir güç olarak nükleer kapasitesini arttırmak istemektedir. Ayrıca İran'ın nükleer enerjiye yönelik eğitim veren üniversite ve enstitülerinin bulunması ülkenin nükleer politikalarının devamı



için organizasyonel bir zorunluluk teşkil etmektedir. Buna ek olarak bölgede nükleer güce sahip İsrail'in, Güney Asya'da ise Hindistan ve Pakistan'ın Batı tarafından tehdit olarak görülmemesine karşın, İran'a karşı sert söylem ve politikaların izlenmesinin bir sonucu olarak İran bu durumu içselleştirerek daha önce belirtildiği gibi nükleer enerjiyi ulusal gurur olarak görmeye başlamıştır (Jane,2017: 285).

### **a) İran'ın Nükleer Programının Tarihsel Arka Planı**

İran'ın nükleer programı esasında iki döneme ayrılmaktadır. İlk dönem İran'ın nükleer enerji serüveninin başladığı, ABD ile yakın ilişkiler kurduğu Şah dönemidir. İkinci dönem 1979 İslam Devrimi sonrasında ABD ve Batı ile ilişkilerin kötüleştiği günümüze kadar olan dönemdir.

İran'ın nükleer enerji serüveni Mussadık'ın devrilmesinden sonra başlamıştır. Mussadık dönemi sonrasında tekrar yönetime gelen Şah Muhammed Rıza Pehlevi ABD ile ilişkilerini geliştirerek ABD'nin bölgedeki en önemli müttefiklerinden biri haline gelmiştir. İki ülke arasında geliştirilen iyi ilişkiler sonucunda 15 Nisan 1957'de ABD ve İran arasında "Atomun Sivil Kullanımına Dair İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır. 1957 yılı sonrasında Central Treaty Organization'ın (CENTO) bünyesinde bulunan Nükleer Bilim Enstitüsü Bağdat'tan Tahran'a taşınarak doğrudan Şah'ın yönetimine verilmiştir. 1958'de ise İran Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'na (IAEA) üye olmuştur (Mousavian ve Mousavian, 2018).

ABD'nin Soğuk Savaş dönemindeki bu yıllarda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) "Ortadoğu"da yükselişini İran üzerinden dengelemek istediği görülmektedir (Köse, 2008: 15). Bu amaç doğrultusunda ABD'nin İran ile yaptığı anlaşmalarla İran'ın Batı desteğiyle nükleer enerji edinme sürecinin başladığı görülmektedir (Jane, 2017: 267). İki ülke arasındaki iyi ilişkiler 1979 İran İslam Devrimi'ne kadar devam etmiştir. 1957'de imzalanan "Atomun Sivil Kullanımına Dair İşbirliği Anlaşması"ndan Devrime kadar olan süre zarfında İran'ın nükleer enerji alanında kaydettiği ilerlemeler şunlardır:

- İran'da nükleer araştırma merkezinin açılması (1959)
- İran'da ilk nükleer araştırma reaktörünün kurulması (1967)
- İran "Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması (NPT)"ni imzalaması (1970)
- İran Atomik Enerji Kurumu (İAEK)'nin kurulması (1974)

1979 İslam Devrimi'ne kadar olan dönemde İran'ın nükleer enerji programı Batı tarafından tehdit olarak algılanmamıştır. Devrim, ABD-İran ilişkilerinde bir kırılma noktası teşkil etmiştir. Devrim sonrasında iki ülke ilişkileri bozulmuş, ABD İran'ı "Büyük Şeytan" olarak tasvir etmiştir. Öte taraftan Humeyni rejimi ise Batılı ülkelerin yatırımlarını İslam'la uyuşmadığı gerekçesiyle durdurmuştur. Devrim sonrasında Irak'ın İran ile 1975 tarihinde imzalamış olduğu Cezayir Antlaşması'nı feshetmesinin ardından sınır ihtilafları ve devrim ihracı suçlamaları temelinde İran-İrak Savaşı başlamıştır. İran-İrak arasında sekiz yıl devam eden savaş İran'ın askıya aldığı nükleer enerji konusundaki fikirlerinde değişikliğe gitmesine yol açmıştır. Savaş devam ederken, 1984 yılında Irak'ın İran'a karşı kimyasal silah kullanması İran halkı tarafından tepkiyle karşılanmıştır. İran'ın savaş sonrasında nükleer enerji konusundaki fikirlerinde değişikliğe gitmesinin bir diğer nedeni ise Batılı devletlerin Irak'a verdikleri destek karşısında İran'ın yalnız kaldığı düşüncesidir. (Afrasiabi ve Maleki, 2003: 258).

İran-İrak Savaşı İran'ın nükleer enerjiye yönelik planlarında önemli bir yere sahiptir. İran-İrak Savaşı sırasında nükleer enerjiye tekrar sıcak bakan İran 1984 yılı sonrasında gizlice nükleer enerjiye yönelik programına başlamak üzere karar vermiştir. BMGK'nın 598 (1987) sayılı kararını, 17 Temmuz 1988 de Irak'ın ve 18 Temmuz 1988'de de İran'ın kabul etmesi üzerine, 20 Ağustos 1988 de bütün cephelerde ateşkesin yürürlüğe girmesiyle İran-İrak Savaşı sona ermiştir. Ancak savaş İran'da yeni rejimin güçlenmesini sağlamış ve savaş sonucunda nükleer enerji ile İran kimliği özdeşleşerek İran'ın özellikle Batı'ya karşı direnişinin temel unsurlarından biri haline gelmiştir (Jane, 2017: 272). Bu noktada Irak savaşı sonrası İran'ın bir sonraki savaş için kendisini güçlendirmeye gittiği görülmektedir. İran herhangi bir uluslararası aktöre gerek duymadan kendisine yetme misyonunu nükleer enerji ile tamamlama yolunu seçmiştir (Ketenci, 2018: 78). İran'ın bu kararı gerek İran yöneticileri ve gerekse politik çevreler tarafından fazlaca desteklenmiştir.

İran'ın nükleer kapasite elde etme yolunda attığı adımlardan birisi de 1987 yılında Pakistan ile imzaladığı Nükleer İşbirliği Anlaşması'dır. Bu anlaşma kapsamında İranlı uzmanlar Pakistan'da eğitime başlanmıştır. "Pakistan nükleer programının babası" olarak görülen Dr. Abdülkadir Han'ın Tahran ve Buşehr'e 1986 ve 1987 yıllarında ziyarette bulunduğu bilinmektedir (İşbilen, 2008: 72).

Devrimden sonra özellikle SSCB ile yakınlaşan İran Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Rusya ve ÇHC ile

nükleer enerji kapsamında anlaşmalar yapmıştır. 1992’de ÇHC’ye yapılan bir ziyaret sonrasında ise iki ülke arasında nükleer reaktör alım-satımı konusunda anlaşmaya varılmıştır. Ancak belirtilen dönemde ÇHC’nin ABD’nin baskısından korkması nedeniyle İran’la yaptığı kimi anlaşmaları gizli yaptığı bilinmektedir. Diğer yandan daha önce başlatılan Buşehr nükleer santralinin yeniden inşası 1995 yılı itibariyle Rusya Federasyonu’na verilmiştir. Bu kapsamda İran, Rusya’yla inşaatın tamamlanması için 800 milyon dolarlık bir anlaşma imzalamıştır. Dört yıl içerisinde bitmesi planlanan Buşehr nükleer santrali 2010 yılında tamamlanmıştır (Jane, 2017: 273).

İran’ın nükleer enerji kapsamında Rusya Federasyonu ve ÇHC ile yaptığı anlaşmalar Batı tarafından tepkiyle karşılanmıştır. İran’ın faaliyetleri karşısında ABD 1995 yılında İran’a yönelik petrol ve ticaret yaptırımları uygulamıştır. Ayrıca ABD, “Ortadoğu’da Barış Süreci”ni bozduğuna inandığı İran, Libya ve Irak’a yönelik yaptırım ve “Çifte Çevreleme” politikası uygulamaya başlamıştır. Bu durum zaten kötü olan iki ülke arası ilişkilerinin daha da kötüleşmesine neden olmuştur (Jane, 2017: 274).

11 Eylül saldırıları sonrası İran’ın nükleer enerji faaliyetleri uluslararası bir krize dönüşmüştür. 29 Ocak 2002 yılında bir konuşmasında Bush tarafından “Şer Eksenini / Axis of Evil” olarak belirtilen üç ülkeden biri İran olmuştur. Bush bu kavramı “terörizme destek vermek ve kitle imha silahları arayışında olmakla suçlanan” devletler için kullanmıştır (Dündar, 2018: 61). Bush’un bu konuşması terörle mücadelede kitle imha silahları üreten devletlerin de tehdit olarak algılandıklarına yorumlanmıştır. Bush’un 29 Ocak 2002 tarihli konuşması İran’da hareketlenmelere yol açmıştır. İran’da rejim muhalifleri tarafından yapılan bazı açıklamalar sonucunda ABD, nükleer faaliyetlerini UAEA’ya bildirmedeği gerekçesiyle İran’ı gizli nükleer silah üretmekle suçlamıştır. Böylece İran’ın nükleer faaliyetleri uluslararası kriz boyutu kazanmıştır. Aşağıdaki tabloda İran’ın nükleer tesisleri ve özellikleri verilmiştir.

<b><i>BUŞEHR Nükleer Güç İstasyonu</i></b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>➤ İran'ın 1974'te nükleer programının ilk ayağını oluşturan tesistir.</li> <li>➤ Tesiste bugün iki basınçlı su reaktörü vardır.</li> </ul>
<b><i>İSFAHAN Uranyum Dönüştürme Tesisi</i></b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>➤ İran buradaki çalışmalarında uranyum madenini üç forma dönüştürmeye çalışmaktadır: <ul style="list-style-type: none"> <li>• Gaz santrifüjlerinde kullanılan hexaflurid gazı;</li> <li>• Reaktörlere yakıt sağlamakta kullanılan uranyum oksid gazı;</li> <li>• Nükleer bombaların çekirdeklerinde kullanılan metal gazı.</li> </ul> </li> </ul>
<b><i>NATANZ Uranyum Zenginleştirme Tesisi</i></b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>➤ İran Natanz'daki uranyum zenginleştirme faaliyetleri 2003 yılında kesintiye uğramışsa da daha sonra tekrar başlamıştır.</li> <li>➤ Natanz'ın kapasitesi hakkında net bir bilgi olmamakla beraber çeşitli tahminler vardır.</li> <li>➤ Bir tahmine göre tesis tamamlanarak faaliyete geçtiğinde burada 50 bin gelişmiş gaz santrifüjü yer alabilecek ve bunlar yılda 20 kadar nükleer silah üretmeye yetecek uranyum üretebilecektir.</li> <li>➤ Bir diğer tahmine göre Natanz'daki projenin ilk aşamalarının tamamlanmasıyla 5 bin santrifüj devreye girebilecek ve İran her yıl az miktarda nükleer silah üretebilecek kadar uranyum zenginleştirebilecektir.</li> </ul>
<b><i>ARAK Ağır Su Tesisi</i></b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>➤ Bu tesisin varlığı 2002 yılında ABD tarafından ortaya çıkarılmıştır.</li> <li>➤ Tesiste ağır su ile ilgili faaliyetler yürütülmektedir.</li> <li>➤ Ağır su teknolojisinin birden fazla kullanım alanı mevcuttur. Bunlardan bir tanesi nükleer bombalarda kullanılan plütonyum üretimidir.</li> </ul>

**Tablo 1.** İran Nükleer Tesisleri ve Özellikleri.<sup>1</sup>

## 2) Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Çalışmaları

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda uluslararası toplum ilk nükleer bomba deneyimini yaşadıkten sonra nükleer enerjiyi nasıl barışçıl amaçlar çerçevesinde kullanılabileceğini tartışmaya başlamıştır. Bu bağlamda ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower'ın 1953 yılında BM'de yaptığı "Barış için Atom" konuşmasından sonra barışçıl amaçlarla nükleer enerji kullanımını önceleyen Viyana merkezli UAEA kurulmuştur. UAEA'nın kuruluşundan bu yana her ne kadar uluslararası kamuoyunda nükleer enerjinin barış için kullanılması gerektiği konusunda bir fikir birliği var gibi görülse de bu amaçtan

uzaklaşp nükleer silah üretme yoluna giren ülkeler de mevcuttur. Bu duruma örnek olarak birden fazla ülke ve olay gösterilebilir. Örnek olarak İran'a Şah döneminde ABD tarafından temin edilen nükleer enerji reaktörünün daha sonraki yıllarda İran'ın nükleer programı dahilinde kullanılması gösterilebilir (Pekar, 2017: 321).

Soğuk Savaş yıllarında ABD ve SSCB nükleer enerji programlarını başarıyla tamamlamışlardır. Onları İngiltere, Fransa ve ÇHC takip etmiştir. Ancak nükleer enerjinin diğer devletlerle paylaşımı sorun oluşturarak Uluslararası alanda Kuzey-Güney ve Doğu-Batı eksenleri arasında politik gerilimler ortaya çıkmıştır. Bu noktada dönemin iki süper gücü nükleer silahların yayılmasını önleme amacıyla uluslararası bir düzenleme yapma ihtiyacı hissetmişlerdir.

Bu amaç doğrultusunda 1968 yılında NPT imzalanmış ve anlaşma 5 Mart 1970 tarihinde yürürlüğe girmiştir. NPT'de devletler iki kategoriye ayrılmıştır. Bunlardan birincisi anlaşmanın imzalandığı tarihten önce nükleer testlerini tamamlamış ülkelerdir. Bu ülke grubu NPT'de "Nükleer Silah Sahibi Devletler" olarak isimlendirilmiştir. NPT'de belirtilen ikinci grup ülkeler ise anlaşmaya taraf olup nükleer testlerini tamamlamamış ülkelerdir. Bu gruba ise NPT'de "Nükleer Silaha Sahip Olmayan Devletler" denmektedir (Pekar, 2017: 321).

NPT'de belirtilen bu iki grup arasında varılan mutabakatlar doğrultusunda NPT'nin üç temel ayaktan oluştuğu görülmektedir. Bunlar sırasıyla şöyledir: i) Nükleer silahların yayılmasını engelleme, ii) Nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanımı iii) Silahsızlanma. Nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanımını öngören anlaşmanın dördüncü maddesi şöyledir: "nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanımı, uygulanması ve geliştirilmesi için bütün üye devletler hem tek başlarına hem de uluslararası örgütlerle birlikte işbirliğine katkıda bulunmalıdır." Dördüncü madde temelde taraf ülkelerin nükleer silaha sahip olamayacaklarını ancak nükleer enerjiyi barışçıl amaçlar için kullanabilecekleri belirterek nükleer enerjinin silah yapımı ve geliştirmelerinde kullanılmayacağı öngörmektedir (United Nations).

Bütün bunlara rağmen anlaşmanın dördüncü maddesi tarafların karşılıklı iyi niyetine bağlı bir madde olduğu görülmektedir. Maddede nükleer enerji ve nükleer silahlanmanın birlikte değerlendirilmesi boşluğa neden olmaktadır. BMGK'nın daimi üyelerinin hali hazırda nükleer enerjiye sahip olma hakkı vardır. Diğer devletlerin ise anlaşmanın bu maddesi uyarınca böyle bir hakkı dolaylı yoldan da olsa elde ettikleri görülmektedir. Bu bağlamda NPT'nin nükleer silahlanmayı durdurmaya yetmediği ve nükleer

silahlanmanın uluslararası sistemde hala bir tehdit unsuru olma niteliğini koruduğu görülmektedir (Simbar ve Ghorbani, 2011).

### a) Kapsamlı Ortak Eylem Planı

11 Eylül saldırıları sonrasında İran'ın NPT'nin gereklerini yerine getirmediği iddiası İran'ın nükleer enerji programının uluslararası bir krize dönüşmesine neden olmuştur. Bu kriz sonrasında 2003 yılında yayınlanan UAEA raporu bu durumu onaylar niteliktedir. İran'ın Kum kentinde 2009 yılında keşfedilen gizli nükleer tesis uluslararası kamuoyunun İran hakkındaki şüphelerini pekiştirmiştir. Bu durum KOEP'e giden yolu açmıştır (Bayar, 2016: 93).

15 Temmuz 2015 tarihinde BMGK beş daimi üyesi (ABD, Rusya, ÇHC, İngiltere ve Fransa) ve Almanya (P5+1) ile İran arasındaki görüşmeler sonrasında kabul edilmiştir. Anlaşma 2016 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma ile İran'ın uranyumu zenginleştirebileceği maksimum oran %3.67 olarak belirlenmiştir. İran NPT'ye dayanarak uranyumun kendisine tanınmış vazgeçilmez bir hak olduğunu iddia ederken KOEP görüşmeleri sırasında ABD İran'ın böyle bir hakkı olmadığını vurgulamıştır. Ancak İran'a belirli bir oranın altında da olsa uranyum zenginleştirmesi yapma imkânı tanıma iki tarafı da memnun edecek bir karar değildir (Pekar, 2017: 334). Uranyum zenginleştirmesi için belirlenen maksimum oran İran'ı memnun etmezken, İran'ın uranyum zenginleştirme gibi bir hakkı yok diyen ABD ise İran'ın bu hakkını tanımış durumdadır.

Anlaşmaya göre UAEA'nın İran'da herhangi bir tesisten şüphe duyması halinde bu tesise girmeyi isteme hakkı vardır. Diğer bir ifadeyle İran UAEA denetimine tabi kılınmıştır. İran'ın bu isteği geri çevirmesi halinde komisyonun oy çokluğuyla alacağı kararla UAEA tesise girebilir. Ancak bu noktada komisyonun tesise girme kararını değerlendirmek için yirmi dört güne ihtiyacı olabileceğinin belirtilmesi anlaşmada boşluk oluşmasına neden olmuştur. Esasen anlaşmanın karşılıklı iyi niyete dayandığı görülmektedir. Bir taraftan UAEA'nın başka herhangi bir ülkede elde edemediği hakları elde ettiği görülürken, yirmi dört günlük değerlendirme süresi ise olası bir durumda İran'a nükleer tesisi temizleme imkânı sunmaktadır. İran'ın UAEA'nın denetimini kabul etme nedeni aslında Batı'nın yaptırımlarının kaldırılmasını sağlamaktır (Ketenci, 2018: 81).

KOEP'in ilanıyla UAEA İran'ın nükleer enerjiyi barışçıl amaçlar dışında kullanmadığı yönünde açıklamalarda bulunmuştur. Bu açıklamaları takiben ABD 17 Ocak 2016'da İran'a karşı uygulanan yaptırımları durduracağını açıklamıştır.

Bu kararlar İran kendisine uygulanan ekonomik yaptırımlardan kurtulmuş ayrıca kıymetli madenler, banknot ve madeni paranın satışı, tedariki, ihracatı ve taşınmasına izin verilmiştir. Diğer taraftan, belirli alanlarda serbestliğe erişen İran'ın nükleer programlarına ilişkin şüphelerin devam ediyor oluşu nedeniyle nükleer alanındaki kısıtlamaların belirli bir süre daha devam etmesine karar verilmiştir (Kanapiyanova, 2017: 558).

KOEP kapsamında İran'ın nükleer silah üretmesi on yıl için engellenmiştir. Fakat anlaşmanın kabulünden on yıl sonra İran üzerindeki bu kısıtlama kalkacak ve İran kazanım elde edecektir. İran'ın nükleer enerji kısıtlaması sona erdikten sonra İran'ın petrol piyasasındaki rolü artacak ve petrol ihraç ederek fiyatların düşmesini sağlayacak, böylece petrol ihracatçısı Rusya üzerinde baskı oluşmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda KOEP'in nükleer yayılmacılığı önlediğini söylemek doğru değildir. Ayrıca bölgedeki diğer ülkeler on yıl sonra İran'ın hızlı nükleerleşeceği bu durumun onların güvenliklerini de tehlikeye atacağını ileri sürmektedirler (Ketenci, 2018: 81).

KOEP ile ilgili vurgulanması gereken bir diğer nokta ise görüşmeler sırasında anlaşmanın sadece taraflar arasında hükümlerin ve tedbirlerin uygulanma şartına bağlanmış olmasıdır. Bu bağlamda anlaşma başka bir devletle yapılacak bir anlaşma için örnek oluşturmayacaktır (Pekar, 2017: 335).

Nükleer enerji konusunda İran'ın en önemli destekçilerinden biri Rusya'dır. Rusya nükleer enerji bağlamında eğitim ve nükleer enerjinin kurulumu gibi konularda İran'a uzun yıllar destek olmuştur. Ayrıca Rusya İran'ın nükleer silah üretmesi karşısında alınan yaptırım kararlarına imza atarak İran'da barışçıl nükleer üretimini desteklemiştir. KOEP görüşmeleri ve anlaşması sırasında da Rusya'nın anlaşmaya yönelik herhangi bir çekincesinin bulunmadığı görülmektedir. Ancak KOEP'le, İran'ın nükleer gelişimi on yıl boyunca sınırlandırılmış ve bunun karşılığında İran -yaptırımlar tamamen kalktığında- dünya pazarına büyük bir petrol üreticisi, satıcısı olarak çıkabilecek ve Rusya'ya rakip olabilecektir (Ketenci, 2018: 72).

KOEP'in ortaya çıkardığı bu yeni durum Rusya İran ilişkileri bakımından çeşitli soruları akıllara getirmektedir. Bu sorulara cevap bulabilmek adına çalışmanın bundan sonraki kısmında Rusya ve İran arasındaki nükleer enerji kapsamında ilişkilerin genel tarihçesi yer verilerek KOEP sonrası dönem ele alınacaktır.

### 3) Nükleer Enerji Bağlamında Rusya İran İlişkileri

İran ve Rusya arasındaki ilişkilerin karmaşık olduğu görülmektedir. İki ülke arasında iyi ilişkilerin temelinde esasen İran'ın 1979 sonrası ABD karşıtı tutumu yatmaktadır. Bu durum Rusya tarafından açıkça destek görmektedir. ABD karşıtlığı noktasında Ortadoğu'da İran ve Rusya'nın çoğunlukla aynı tarafta yer aldığı görülmekte ve bu bağlamda iki ülkenin işbirliği yaptığı görülmektedir. Rusya ve İran'ın aynı zamanda coğrafi yakınlıkları ortak bir "öteki" üzerinden politika geliştirmelerinde etkili olmuştur (Erkan, 2014: 162).

Nükleer enerji konusunda ilişkilerin geçmişi bağlamında, İran ile SSCB arasında 1989 yılında bir nükleer enerji anlaşması yapılması öngörülmüş ise SSCB'nin dağılma sürecine denk gelmesi nedeniyle ertelenmiştir. Ertelenen anlaşma 1995 yılında Rusya ve İran arasında imzalanmıştır (Ekinci, 2009: 38). Bu anlaşmaya göre;

İran'dan Rusya'ya nükleer enerji konusunda eğitim alması için yirmi- otuz arasında yüksek lisans ve doktora öğrencisi gönderilecektir.

Alman firmasının yarım bıraktığı nükleer tesislerde Rusya hafif su reaktörleri kuracaktır.

Bilimsel ve teknolojik konularda gelişmiş iş birliği yapılacaktır.

İran ve Rusya arasında anlaşmaya varılan diğer bir konu ise uranyum zenginleştirmesidir. ABD bu duruma tepki göstererek Rusya'dan anlaşmayı feshetmesini istemiştir. Rusya'dan beklediği hamlenin gelmediğini gören ABD, Rusya-İran anlaşmasının öngördüğü reaktörlerce üretilecek olan platinyumun nükleer silah yapımında kullanılacağını iddia etmiştir. Bu iddialar sonucunda platinyum konusunda Rusya sorumluluğu üstlenmiştir. Bunun üzerine ABD reaktörlerin doğrudan nükleer silah amacıyla kullanılabileceğini öne sürmüştür (Tarock, 1997: 208).

İran ve Rusya arasında nükleer enerji kapsamında ilişkiler 1995 sonrası giderek güçlenmiştir. Nitekim 2000 yılında İran ve Rusya arasında yapılan bir görüşmede Rusya İran'a askeri ve teknik yetenekleri geliştirme konusunda destek sözü vermiş ve daha önce görüşülmüş olan üç yeni reaktör konusunda yeni bir anlaşma yapabileceklerini belirtmiştir (Kaltz, 2012: 58).

2001 yılı sonrasında İran'ın uluslararası kamuoyunda bir nükleer krizinin patlak vermiş olması İran Rusya ilişkilerini etkilememiştir. Bu bağlamda iki devletin daha önceki anlaşmalarına bağlı kaldıkları görülmektedir. Bu noktada Rusya İran'ın nükleer silah ürettiğine dair somut bir delil olmadıktan



sonra iki devlet arasındaki iyi ilişkilerden taviz vermeyeceklerini açıklamıştır.

### a) KOEP Sonrası Rusya İnan İlişkileri

Bölgede yaşanan gelişmeler, İnan'ın nükleer enerji programının uluslararası kriz boyutu ve Rusya ve İnan'ın enerji politikaları göz önünde bulundurulduğunda iki ülke arasındaki ilişkilerde özellikle son beş yılda önemli stratejik gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. İki ülke arasında yıllar boyunca uygulanan, hassas çizgilerle belirlenen ve yürütülen dış politikalar Rusya-İnan ilişkilerini başka herhangi iki ülke arasında görülmeyecek biçimde eşsiz kılmaktadır. Nükleer enerji kapsamında bakıldığında İnan'ın nükleer enerji programına Rusya'nın özellikle 1990 sonrası dönemde katkılarının fazla olduğu görülmektedir. Bu noktada Rusya İnan'ın en büyük destekçilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İki ülke arasındaki iyi ilişkilerin devamı bölgede istikrar sağlanması açısından da kilit bir noktadadır.

KOEP anlaşmasına giden süreçte 5+1 ülkeleri tarafından başlatılan İnan'la görüşmeler İnan-Rusya ilişkilerinde yeni bir dönüm noktası teşkil etmektedir. İnan'a uygulanan yaptırımlar ve uluslararası kamuoyundaki baskılar nedeniyle özellikle enerji konusunda iki ülkenin rakip olma şansı anlaşmaya kadar bulunmamaktaydı. Ancak anlaşma sonrası kalkan yaptırımlarla özellikle doğal gaz satışlarında iki ülkenin karşı karşıya gelme ihtimallerinin olduğu görülmektedir. İki ülkenin enerji kaynaklarından elde edecekleri pazar kârlarını arttırmaya yönelik olası politikaları gelecekte iki ülke arasındaki işbirliğini rekabete dönüştürme potansiyeli bulunmaktadır (Kalehsar, 2017: 1).

Rusya ve İnan'ın yapısal olarak farklı görünmelerine rağmen gaz ve enerji konularında benzer amaçlara sahip oldukları görülmektedir. İnan tek başına değerlendirildiğinde toplam ihracatının %80-90 arasındaki oranının enerji tarafından oluşturulduğu bu bakımdan da devlet bütçesinin yarıya yakın gelirinin enerjiden elde edildiği görülmektedir. Rusya'nın da benzer durumda olduğu göz önünde bulundurulursa iki ülkenin de ekonomilerinin enerji ihracatına dayalı olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla KOEP iki ülke arasındaki ilişkileri zamanla olumsuz etkileyerek iki ülkenin rakip haline gelmesine yol açabilecek bir potansiyele de sahiptir (Kanapiyanova, 2017: 557).

KOEP'le İnan'ın ihracat alanı ve gelirleri artabilecektir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda bölgede Rusya'ya

güçlü bir rakip olacağı iddia edilebilir. Bu durum KOEP'in Rusya açısından zor bir anlaşma olduğu anlamına gelmektedir. Rusya Ortadoğu'daki çatışmalardan memnuniyetsizlik duymaktadır. Bu bağlamda İran'ın imzalamış olduğu nükleer enerji anlaşmasına başarı gözüyle bakmaktadır. Ancak nükleer enerjisi dolayısıyla özellikle Batılı devletler tarafından yaptırımlara tabii tutulan İran'ın bu durumdan kurtulması İran'ın bölgede Rusya'ya ciddi bir rakip olabileceği anlamına gelmektedir. Bu durumun ise Rusya'yı ekonomik açıdan olumsuz etkileyebileceği düşünülmektedir (Ketenci, 2018: 84).

KOEP nükleer silahsızlanma noktasında da uluslararası alanda bir başarı olarak görülmektedir. Ayrıca KOEP İran için de bir kazanımdır. KOEP İran'ın yıllar boyunca nükleer enerji bağlamındaki çalışmalarının bir sonucudur. Bu anlaşma kapsamında İran'a yaptırımlar kalkacaktır. Bu durumun sonucu olarak uzun dönemde İran'ın ekonomik anlamda refaha kavuşması beklenmektedir.

İran uyması gereken yaptırımlardan dolayı Rusya'ya nükleer ilerleme ve yeni santral kurumları için para ödememektedir. KOEP sonrasında İran'ın bu tür yaptırımlardan kurtularak ekonomik refaha kavuşacak ve Rusya'ya olan ödemelerini yapabilecektir. Bu durum iki ülke arasındaki işbirliğini etkileyeceği gibi İran'ın nükleer gelişiminin önü de açılacaktır (Kaltz, 2012: 56).

Rusya KOEP'e İran'ı "normal" bir devlet haline getirecek bir anlaşma olarak bakmakta ve bu yüzden desteklemektedir. Rusya ve İran arasındaki süregelen iyi ilişkilerin sebebi daha önce belirtildiği gibi "ABD'ye karşı güvensizliktir". Ortak bir paydada buluşan iki devlet yıllar boyu devam eden iyi ilişkilerini bu temelde sürdürmektedirler. İki ülkenin coğrafi olarak yakınlıkları da göz önünde bulundurulunca Rusya'nın İran ile ikili ilişkiler temelinde güney sınırını güvenceye aldığı da görülmektedir.

KOEP sonrası dönemde iki ülke özellikle nükleer enerji alanında işbirliklerine hız vermişlerdir. Bu bağlamda İran'a uygulanan yaptırımların kalkmasıyla birlikte Rusya'nın bu durumu fırsata dönüştürmek için harekete geçtiği görülmektedir. Bu amaç doğrultusunda Lukoil'in İran piyasasına girdiği, Rus Nükleer Enerji Kuruluşu'nun Buşehr'de yeni santraller kurmak için beklediği ve Rusya'nın S-30MK konusunda İran'la anlaşmaya vardığı görülmektedir (Tabatabai, 2017: 10).

KOEP kapsamında Rusya ve İran'ın basın açıklamaları da paralellik göstermektedir. İki ülkenin sözcüleri de iki ülke arasındaki işbirliğinin uluslararası hukuk gözetilerek sürdürüleceğine ve nükleer enerji bağlamında anlaşma

çerçevesinde yardımlaşmanın artırılacağına vurgu yapmışlardır. Rusya KOEP'in sürdürülebilirliğini sağlama açısından İran'a destek olmaya devam edeceğini belirtirken İran bu anlaşma ile yeni bir dönemin başladığını ve anlaşmanın imkanları çerçevesinde bölgesel ve uluslararası barışı sağlama açısından nükleer enerjinin barışçıl yöneliminin umut verici olduğunu belirtmiştir (Teer ve Wang, 2018: 6).

Günümüzde iki ülke arasındaki ilişkilerin KOEP'ten kötü değil iyi anlamda etkilendiği ve iki ülke arasındaki nükleer temelli ilişkilerin olumlu devam ettiği görülmektedir. Rusya uzun vadede enerji ve gaz ihracatı konularında İran'ı kendisine potansiyel rakip olarak görse bile bölgede İran'la kurduğu ikili iyi ilişkilerden ve mevcut çıkarından memnundur. Bu bağlamda Rusya Dışişleri Bakanı'nın 2016 yılında yaptığı bir konuşma Rusya'nın mevcut dış politikasının özeti niteliğindedir. Sergey Lavroy bu konuşmada şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bizim prensiplerimizin neticesi şudur; biz ABD ile onlardan çok hoşlandığımız için değil, karşılıklı ilişki ve davranışlarımız bir sonuca ulaşabilir ve bu durum Rusya'nın çıkarına olur diye çalışıyoruz. ABD ile Suriye konusunda birlikte çalışıyoruz çünkü bizim Ortadoğu'yla ilgili eğitime ihtiyacımız yok ve komşumuzdaki ve kendi ülkemizdeki terörist oluşumlarla mücadele veriyoruz. Aynı şekilde İran'la nükleer programda ortaklaşa çalışıyoruz çünkü bizim yeni nükleer devletlere ihtiyacımız yok, bununla birlikte bütün devletlerin barışçıl nükleer enerji geliştirmelerini sağlayacak uluslararası hukuku oluşturmalıyız, biz İran'la olan anlaşmayla [KOEP] bunu yaptık. Bizim kesinlikle daha fazla nükleer silaha ihtiyacımız yok. Biz, UAEA ile anlaşma ve karşılıklı diyalogu elde etmeye çalışıyoruz” (Ketenci, 2018: 86).

## Sonuç

İran bölgesel ve küresel gücünü arttırmak amacıyla nükleer enerji programından vazgeçmeyen bir ülkedir. Özellikle İran-Irak savaşı sırasında İran, uluslararası yalnızlıkla karşı karşıya kalabileceğini fark ederek bu durumu kendi kendine yeterli bir ülke olmayla aşabileceğine inanmıştır. Bu noktada İran'ın güçlendirmeye çalıştığı alan nükleer enerji olmuştur. 2000'li yılların başında İran'ın nükleer enerji programının uluslararası bir krize dönüşmesine ve uluslararası kamuoyunda İran'a yönelik baskıların artmasına rağmen İran nükleer enerji programından tamamen vazgeçmemiş nükleer enerjiyi bir hak olarak görmüştür.

İran nükleer silahların engellenmesi amacıyla düzenlenen NPT'ye üyedir. Ancak 2000'li yıllarda İran'ın

UAEA'nın güvenini zedeleyen tutumlarda bulunmuş olması İran ile NPT haricinde ayrıca bir ek protokol de imzalanmasına neden olmuştur. İran'a yönelik özellikle Batılı devletlerin uyguladığı yaptırım ve ambargolar İran'ı özellikle ekonomik açıdan zayıflatmıştır. Ancak uluslararası kamuoyunun İran üzerindeki baskısı Rusya ve İran'ın yıllardır süregelen iyi ilişkilerini sekteye uğratmamıştır. Rusya İran'a nükleer programını geliştirmesi yönünde yardım etmiş ve bunun karşılığında da ekonomik gelir elde etmiştir.

2015 yılında imzalanan KOEP sonrası merak edilen sorulardan biri KOEP'in şartları ve on yıl sonra İran'a getirileri dolayısıyla İran-Rusya ilişkilerinin bu durumdan nasıl etkileneceği olmuştur. Ancak anlaşmanın imzalanmasından sonra geçen dört yılda iki ülke ilişkilerinin anlaşmadan önce olduğu düzeyde kaldığı, kötüleşmediği aksine iki ülkenin yaptığı açıklamalarla işbirliğini daha da güçlendirmeyi düşündükleri görülmektedir. Ancak anlaşmanın uzun dönemde iki ülke ilişkileri üzerinde etkisinin olacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda KOEP'in ne kadar başarılı olacağını ve bu dönemde İran'ın nükleer gelişiminin ne ölçüde olacağını zaman gösterecektir. Günümüz konjonktüründe Rusya'nın KOEP'e taraf olarak İran'ın nükleer enerjiyi barışçıl amaçlar için kullanıp kendi tabiriyle uluslararası ilişkilerinde "normal" bir ülke olmasını desteklemesi Rusya'nın dış politikasıyla uyumludur. Rusya, İran'ın normal ancak nükleer enerjisi sınırlandırılmış, böylece kendisine potansiyel bir tehdit olmayacak bir ülke olmasını arzulamaktadır. Diğer bir deyişle, İran'ın bölgesel anlamda güçlü olmasını ancak kendisi kadar güçlü olmamasını istemekte böylece İran'ın kendisine olası bir "rakip" veya "tehdit" olma ihtimalini ortadan kaldırmayı düşünmektedir. Bu bağlamda anlaşmadan sonra geçen dört yılda iyi giden ikili ilişkiler İran'ın anlaşma tarafından öngörülen on yıllık süreden daha güçlü bir şekilde çıkmasıyla değişebilir. Diğer bir deyişle, İran on yıl içerisinde Rusya için gerçek bir rakip haline gelebilir.

2017 yılında ABD Başkanı Donald Trump KOEP anlaşmasına destek vermediğini açıklayarak İran ile yeni bir anlaşma yapılması konusunda taraf ülkelerle görüşüleceğini belirtmiştir. Trump'ın anlaşmadan çekileceğine yönelik açıklamaları karşısında anlaşmaya taraf olan İngiltere, Almanya ve Fransa'dan tepki gelmiştir. Ruhani ise ABD'nin böylesi bir karar alması durumunda "uluslararası yalnızlığa mahkum" olacağını belirtmiştir (BBC,2017). ABD Trump'ın açıklamalarına Suudi Arabistan ve İsrail destek verirken, ÇHC ABD'nin anlaşmayı sürdürmesi gerektiğini düşünmektedir.

İngiltere, Almanya ve Fransa'nın yoğun çabalarına rağmen Trump Mayıs 2018'de anlaşmanın "çok gevşek" olduğunu ve İran'ın nükleer eylemlerini kısıtlamasına rağmen balistik füze geliştirmesini engellemediğini öne sürerek anlaşmadan çekilmiştir (BBC, 2018). ABD ayrıca İran'a yönelik ambargoların tekrar uygulanmaya başlayacağını belirtmiştir. İran ise Trump'ın aldığı kararların uluslararası hukuka aykırı olduğunu vurgulamıştır. Anlaşmaya taraf ülkelerden Almanya, Fransa ve İngiltere Trump'ın aldığı bu karardan dolayı üzüntü duyduklarını belirtirken anlaşmanın tarafları arasında yer almayan İsrail ise Trump'ın bu kararının "Ortadoğu'ya güvenlik ve istikrar" getireceğini ifade etmiştir. Rusya ise Trump'ın kullandığı dili eleştirerek Trump'ı saldırgan olarak nitelendirmiştir (BBC, 2018).

### **Extended Abstract**

Although nuclear weapons had never been used in a military conflict during the Cold War, they were of strategic importance. However, nuclear weapons partially lost their importance in the post-Cold War period. Recently, possession of nuclear power has become a key factor for states to complete their development process. In this respect, nuclear capacity has become a goal for countries in order for both reinforcing their military deterrence and ensuring their energy development.

Nuclear weapons, whose importance had declined in the post-Cold War environment, became prominent once again in international politics after the 9/11 attacks. Iran's nuclear energy program turned into an international crisis following the September 11 attacks since there were discussions of this program linking it to terrorism. During this period, it was stated that Iran did not comply with the NPT which Iran was a signatory country of this treaty. A report published by the International Atomic Energy Agency in 2003 confirms this situation.

As the Iranian nuclear program turned into an international crisis, the embargo on and pressures against Iran increased. As a result of the sanctions imposed, the energy and natural gas sectors, which have constituted a large part of Iranian exports, entered into a period of stagnation. The Western states insisted that Iran's nuclear development objectives were not peaceful. Therefore, attempts have been made in the world public opinion to restrict Iran's nuclear energy program. The perception that Iran did not fulfil its obligations despite its commitment to the NPT led to the

conclusion of an additional protocol with Iran along with the NPT.

On 15 July 2015, the United Nations General Assembly has adopted the protocol after the negotiations between five permanent members (USA, Russia, People's Republic of China, England and France), Germany (P5 + 1) and Iran. The agreement entered into force in 2016. With this agreement, 3.67% was determined as the maximum rate at which Iran can enrich uranium.

The Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA) is seen as an international success in terms of nuclear disarmament. Furthermore, JCPOA is a gain for Iran. JCPOA is the result of Iran's work in the context of nuclear energy over the years. Under this agreement, sanctions against Iran would be lifted. As a result, Iran is expected to recover economically in the long run.

Russia considers JCPOA as an agreement that will make Iran a normal state and therefore supports this plan. The reason for the good relations between Russia and Iran is their distrust of the US. These two states, which meet on common ground, maintain their good relations that have been going on for years. Given the geographical proximity of these two countries, it is also seen that Russia secures its southern border on the basis of bilateral relations with Iran.

Russia, one of the biggest supporters of Iran after 1988, is also Iran's most critical partner in the field of nuclear energy as a result of their common interests in the region. At this point, cooperation among these countries in the energy sector would reach to forty years. Russia provides excellent support to Iran for the construction of nuclear reactors and training regarding nuclear energy. Russia has also contributed to Iran's peaceful use of nuclear energy after Iran's nuclear program had turned into an international crisis.

Although Russia and Iran appear structurally different, they seem to have similar goals in natural gas and energy sectors. When Iran's export is evaluated, it is seen that 80-90% of its total export is generated from energy-related trade and in this respect, nearly half of its state budget's income is obtained from energy. Russia is in a similar situation as well. It is the fact that the economies of both countries are based on energy exports. Therefore, JCPOA has the potential to affect the relations between these two states negatively and might cause the two countries to become rivals.

However, the relations between two countries in the last four years after signing the Protocol remains at the same level of

relationship as they had before the deal. While they consider strengthening their cooperation further, Russia wants to see Iran as a country with regular but limited nuclear energy, so that Iran will not become a potential threat to Russia. Thus, Russia intends to eliminate Iran to emerge as a potential opponent or threat to Russia's itself.

### Kaynakça

Afrasiabi, K. ve Maleki, A. (2003). Iran's Foreign Policy After 11 September. *The Brown Journal of World Affairs*, 9 (2), 255-265.

Aras, B. ve Özbay, F. (2006). Dances with Wolves: Russia, Iran and the Nuclear Issues. *Middle East Policy*, 13 (4).

Bayar, M. (2016). Kapsamlı Ortak Eylem Planı ve İran'ın Nükleer Programının Geleceği. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 13 (51), 81-97.

BBC, ABD Başkanı Trump İran nükleer anlaşmasından çekildiklerini açıkladı, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44033357>.

BBC, İngiltere Dışişleri Bakanı Johnson'dan Trump'a çağrı: İran ile nükleer anlaşmadan çekilme, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44029064>.

BBC, İran'la nükleer anlaşma: Taraf ülkelerden ABD'ye tepki, anlaşmaya destek, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-4160796>.

Dündar, H. U. (2018). Yeni Hegemonya Anlayışı Çerçevesinde Bush Doktrini Üzerine Bir İnceleme. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 9 (2).

Ekinci, A. C. (2009). İran Nükleer Krizi. Karınca yayınları, Ankara.

Erkan, S. (2014). Sovyet-İran İlişkileri (1979-1989). *Akademik Orta Doğu Dergisi*, 8(2), 161-182.

İşbilen, E. (2008). İran ve Nükleer Silahlanma Politikası. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Jane, M. (2017). İran'ın Nükleer Politikasının Gelişimi ve Uygulanan Ambargo ve Yaptırımların Dış Politikasına Etkilerinin Analizi. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1 (2), 264-314.

Kalehsar, O. S. (2017). İran-Rusya Enerji İşbirliği. *Bilgesam Analiz*, 1379, 1-10.

Kaltz, M. N. (2012). Russia and Iran. Middle East Policy, 19 (3).

Kanapiyanova, Z. (2017). İran'ın "Ortak Kapsamlı Eylem Planı" Sonrası Enerji Politikaları Üzerine Çıkarımlar. Ege Akademik Bakış, 17 (4), 553-564.

Ketenci, A. (2018). Rusya- İran Enerji İşbirliği "Kapsamlı Ortak Eylem Planı" Sonrası Değişen Dengeler. Bilge Strateji, 10(1), 75-92.

Kıbaroğlu, M. (1999). İran bir Nükleer Güç mü Olmak İstiyor?. Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Avrasya Dosyası, 5(3).

Köse, T. (2008). İran Nükleer Programı ve Orta Doğu Siyaseti Güç Dengeleri ve Diplomasinin İmkanları. SETA Yayınları.

Pekar, Ç. (2017). Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması Çerçevesinde Nükleer Teknolojinin "İki Yüzlü" Yapısı. Yönetim Bilimleri Dergisi, 15 (29), 319-337.

Sarıkaya, Y. (2007). Nükleer Tartışmanın İran Milliyetçiliğine Etkileri. 38. ICANAS: 1181.

Mousavian, S. H. ve Mousavian, M. M. (2018). Building on the Iran Nuclear Deal for International Peace and Security. Journal for Peace and Nuclear, 1( 1).

Simbar, R. ve Sheikhneshin, A. G. (2011). Iran and Russia: Strategic Energy Relationship. Journal of US-China Public Administration, 8 (11).

Tabatabai, A. (2017). Negotiating the "Iran talks" in Tehran: the Iranian drivers that shaped the Joint Comprehensive Plan of Action. The Nonproliferation Review, 24:3-4.

Tarock, A. (1997). Iran and Russia in 'strategic alliance'. Third World Quarterly, 18 (2), 207- 223.

Teer, J. ve Wangi, S. (2018). Sino-Iranian Asymmetrical Interdependence in Light of the Iran Nuclear Issue. Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies, 12 (2).

United Nations, Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT), <https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/text>.

<sup>1</sup> Köse, T., (2008). İran Nükleer Programı ve Orta Doğu Siyaseti Güç Dengeleri ve Diplomasinin İmkanları. SETA Yayınları.



# 2020 YILI EN İYİ DOKTORA TEZİ ÖDÜLLERİ



**KTÜ - Uluslararası İlişkiler Bölümü en iyi "Doktora Tezlerini" ödüllendiriyor.**

Eğer doktora tezinizi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler alanlarında Türkiye Cumhuriyeti Üniversiteleri'nde Türkçe veya İngilizce dillerinde yazmış ve 01 Haziran 2019 - 30 Haziran 2020 tarihleri arasında başarıyla savunmuşsanız bu ödül sizin olabilir.

Aday gösterilme için son başvuru tarihi: **14 Ağustos 2020**

<http://www.ktu.edu.tr/uls-eniyidokorateziodulleri>

Siyaset Bilimi  
ve Uluslararası  
İlişkiler  
Kongresi

4.

4<sup>th</sup>

Politics and  
International  
Relations  
Congress



Department of  
International  
Relations

Uluslararası  
İlişkiler Bölümü

10 - 11 Eylül - September 2020

Trabzon - Türkiye - Turkey

